

BİR OKURUN NOT DEFTERİ

BİR DİL CAMBAZI

Taner ÖZMEN

Ece Ayhan, “dipyazılar” diye nitelediği *Kolsuz Bir Hattat* isimli kitabındaki söyleşilerinden birinde, “Bir gün Kızıltoprak’ta konuşuyorduk. Cemal Süreya bana uzatma işaretinin (^) bir uygarlık göstergesi olduğunu söylemişti.” diye cevap veriyor Enver Ercan’ın sorduğu bir soruya.

Konu, Ece Ayhan’ın kendisiyle yapılan konuşmalarla düzyazılarında sözünü ettiği “kültür çarpıklığı” ve “kültürsüzlük”tür.

Hiç şüphe yok, Cemal Süreya çapında bir sanat ve kültür adamı, topyekûn bir imla özeninden, bir yazma disiplininin söz ediyor Ece Ayhan’ın aktardığı saptamasında; yoksa birkaç kelime için gösterilen sahte bir hassasiyetin, dili kurtarmaya yetmeyeceğini elbette biliyordu.

Yıllardır süren akıl almaz bir dil ve imla savrukluğu değil midir ki günümüzün gençleri “Kâzım” yerine “Kazım”, “iskân” yerine “iskan”, “şikâyet” yerine “şikayet”, “kâr” yerine “kar” diyorlar artık. Örnekler çoğaltılabilir fakat konu o değil! Konu; bir milletin en değerli ortak kültür varlığı olan dili, bunca yıldır birilerinin akıllarına estiği biçimde şekillendirip toplumu da o doğrultuda yönlendirmeleridir.

Neyse ki dil bilinci oldukça yüksek bazı kültür ve sanat adamlarıyla büyük fedakârlıklarla ayakta durmaya çalışan kültür ve sanat kurumları, dilimize canla başla sahip çıkıyorlar.

Bu çabaların en önemlilerinden biri, rahmetli İlhan Ayverdi Hanımefendi’nin neredeyse bir ömür vererek hazırladığı *Kubbealtı Lugati*, diğer adıyla *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’dür. Dilimizi, “Asırlar boyu tarihî seyri içinde” derleyip toparlayan bu önemli çalışma, yayımlandığı 2005 yı-

lından beri önemli bir boşluğu doldurmaktadır; Süreya'nın, dolayısıyla Ece Ayhan'ın parmak bastığı o önemli boşluğu...

Epeydir Ece Ayhan'ın “dipyazılar”ını, “düzşiiirler”ini, söyleşilerini; deneme, günlük, anlatı türündeki kitaplarını okuyorum.

Kendine özgü bir yazış ve anlatış biçimi olan Ece Ayhan; toplu şiirleri *Bütün Yort Savul'lar!*'daki üslup özelliklerini, bu kitaplardaki yazı ve söyleşilerinde de ortaya koyuyor. Aslında Ayhan'ın şiirleri dışında düşünülemez olan bu yazılar, -bir şairin olduğu kadar- çok okuyan, çok izleyen ve çok düşünen duyarlı bir kültür izleyicisinin yaşadığı çağa düştüğü notlar olarak da okunmalıdır.

Yalnız Kardeşçe, Başıbozuk Günceler, Şiirin Bir Altın Çağı, Aynalı Denemeler, Dipyazılar, Morötesi Requiem, Sivil Denemeler Kara, Hay Hak! Söyleşiler ve Bir Şiirin Bakır Çağı adlarıyla şairin sağlığında yayımlanan bu kitaplar, edebiyatımızın en büyük devrimcilerinden biri olan Ece Ayhan'ın dile verdiği önemle de üzerlerinde durulmayı hak ediyorlar.

Türkçeden “Ece Ayhan'ca” diyebileceğimiz özel bir şiir dili ve söz dizimi yaratan Ayhan, hiç tartışmasız şiirimizin en dikkate değer kırılma ve yenilenme noktalarından biridir. Kendi şiiriyle önem verdiği edebiyatçıları “sıkı” olarak niteleyen Ece Ayhan, neredeyse bütün edebî değer ve ölçüleri yeniden düşünen ve anlamlandıran bir edebiyat adamıdır. Bu yüzden onun kurduğu metin, okura sonsuz imkânlar sunar. Çok anlamlı, zengin çağrışımlarla yüklü düşünce ve imgeler, okurun zihnî yapısında yenileşmelere yol açar. Tarihe tutku derecesinde önem veren Batılı bir tutumdur onun yazı adamlığı.

Ece Ayhan'ın kurduğu aykırı şiirsel dil, düzyazılarıyla da dal budak sarak genişler.

Pişmanlıkları olmayan bir ilk kitapla çıkar okur karşısına ilkin. Örneği azdır: Oturmuş, arınmış, acemiliklerinden kurtulmuştur *Kınar Hanımın Denizleri*.

İkinci şiir kitabı *Bakışsız Bir Kedi Kara*'yla üçüncüsü *Ortodoksluklar*'ın derinleri lirizm yüklüdür ve o bir avuç sözün altında büyük bir şiir damarı gürül gürül akar.

Devlet ve Tabiat'sa birçok şairin güncel olanın tehlikelerine yakalandığı bir dönemde getirdiği yüksek şiirsel söyleyiş ve estetik dokunuşla kendi şiiri içinde de yeni bir kanal açmış ve bir edebiyat olayı olmuştur.

Yahya Kemal'in, Mehmet Akif'in, Nâzım Hikmet'in, Necip Fazıl'ın, I. ve II. Yeni Şiiri kurucu isimlerinin önemli halkalarını oluşturdukları modern Türk şiirinin en ilginç şairlerinden biridir Ece Ayhan.

Bir Anlatıcı Olarak Ece Ayhan

Bir “anlatı” *Morötesi Requiem* ama alıştığımız “anlatı”lardan değil. Bir kere anlatım tarzı farklı... Şairinin deyişiyle “kırık dökük modern bir anlatı”. Kırık dökük de olsa bütünlüğü olan tam bir hikâye anlatılıyor *Morötesi Requiem*'de. Aykırılıkların, düzenin dışına çıkanların, başkaldırıların anlatısı o; yersiz yurtsuzların, mülkiyetsizlerin, yalnızların... Fikret Mualla'dan Çanakkaleli Melahat'a, Sait Faik'ten Abdülbâkiy Gölpinarlı'ya, Tamburî Cemil'den Mustafa Irgat'a, Fikret Ürgüp'ten Sezai Karakoç'a, Cemal Süreya'dan “Kırılğan” Yücel'e dünyayla uzlaşmayan birçok isim... Anlatısını onlarla kurar Ece Ayhan.

Elbet bir hikâye anlatıyor *Morötesi Requiem*'de Ece, hatta hikâyeler anlatıyor ama belli başlı bir konu etrafında ve çok anlaşılır bir dille değil... Bir başkaldırı üslubuyla konuşuyor dünyanın karşısında. Aykırı bir dille aykırı hikâyeler anlatıyor. Hepsi bir araya gelince kitabın ismi de anlaşılıyor, yazarın ne yapmak istediği de... Normal ışık dışına dikkatini çekiyor okurların Ece. Anlatılanlar o bölgenin dışında olup bitenlerin hikâyesi. Normal-dışının, dünyayla çatışmanın, bildiğince yaşamının alanıdır burası... Kimsenin kimseye söyleyecek fazla bir şeyi yoktur. Zaten hepi topu birbirinin benzeri ve kan kardeşi bir avuç insandır ‘morötesi’ alanda yaşayanlar. Sözleri de, şarkıları da, birbirleriyle ve dünyayla ilişkileri de çok kendine özgüdür bu sıra dışı insanların. Bir tavidir morötesi bölgede olmak. *Morötesi Requiem* de o varla yok arası bölgede yaşayanlar için bir ağıt, bir duadır kısacası. Mistik bir özü yoktur ne var ki Ece'nin anlattıklarının. Bir anmalar kitabıdır *Morötesi Requiem*.

Ece Ayhan'ın kırık dökük hatıraları da denilebilir *Morötesi Requiem*'e. Dönem 1940-1970 arasındır. “Yani kısacası meyhanelerin ve de şiirin -birbirleriyle iç içe geçmiştir, ayıramazsınız!- en tantanalı zamanı.”

Modern Türk şiirinin önemli kitapları, bu dönemin hemen başlarında yani “Alman Harbi karanlığında” yayımlanır. Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Çocuk ve Allah*'ı 1940'ta, Orhan Veli'nin *Garip*'i 1941'de, Asaf Halet Çelebi'nin *He'si* 1942'de...

Dönemin filmleriyle kitapları besler çocuk Ece'yi: Çatalcalı Turgut Topçu'nun *Aşk Kurbanları*, Turan Aziz Beler'in *Türedi Ailesi*, Sait Faik'in *Me-*

darı Maişet Motoru, Huckleberry Finn, Güliver Cüceler Ülkesinde, Pinokyo, Pal Sokağı Çocukları, Üç Silahşörler, Şehvet Kurbanı...

Ve akşam gazeteleri: *Son Telgraf, Son Saat, Son Haber, Son Havadis, Son Posta...*

Ece'nin çocukluğu Beyoğlu'nda geçer. "... Ağa Camisi 'ihtiyari' tramvay durağı ve artık tarih olduğu halde nasılsa yıkılmadan kalmış Rumeli Hanı çevresinde ve Sakızağacı caddesinde, serüvenli ve renkli..." Bu yüzden "Pera"nın sokaklarını, caddelerini, camilerini, kiliselerini, pasajlarını, sinemalarını, barlarını, meyhanelerini, pastanelerini saymak, İlhan Berk gibi Ece'nin de pek sevdiği bir şeydir.

Anlatısının kahramanları da öyle: El üstünde tutar onları, gözü gibi korur, toz kondurmaz hiçbirine. Değer biçer, adlandırır, niteler de onları. Mesela "*paramparça şair ve paramparça ressam*"dır Mustafa Irgat. "Ressamların piri" Cihat Burak, "hikâyelerinde kullandığı bir ifadeyle 'mıh gibi yapayalnız' bir adamdır. Ama şair Sezai Karakoç, belki Fikret Ürgüp, Hayalet Oğuz, Aktedron Fikret de öyledir."

Çocukluğundan hatırladığı yerler arasında Gelibolu, Eceabat, Bolayır da vardır. Bolayır, Gazi Süleyman Paşa ve Namık Kemal türbeleriyle "Sıra sıra kazanlar" türküsüdür.

"*Tarihte de, ki ileriki gecelerde bu garip dayanışmayı, bu birbiriyle içli dışlılığı kafasını yere vura vura yaşayan, horlanarak yaşayan kısa pantollu bir çocuk, sonraları da uzunca pantollu bir yeniyetme, amansız bir yanılısamayla ya da daha doğrusu rüzgârların sürüklediği rüzgârlı ve kuru tozlu havalarda boş bir gaz tenekesi gibi. Adı ilerideki günlerde şaire çıkacaktır.*"

Ece, "*şiiir çalgısına, ufak ufak, ince bir bağırsak da olsa bir tel*" eklediği görüşündedir fakat şairin "*kendileriyle aynı yıllarda, aynı ortamda yaşamış olmaktan utanç duyduğu geniş mezhepli, hem de aile boyu*" eleştirmenler, aynı görüşte değildirlir.

İç acıtan hikâyeler de sıkıştırır anlatısının arasına Ece; belki de asıl amacı onları anlatmaktır.

Alt başlığı, "Ağzıbozuk Bir Minyatür"dür *Morötesi Requiem*'in. Akla gelmedik müstehcen söyleyişler duyarız Ece'den anlatı boyunca. Sokaktan, pazar yerlerinden, çarşı pazardan derlemiş gibidir onları. Argonun tadını çıkarır. Sürrealizmin dibine iner. Gene de acı vardır yazdıklarında. Ezilmişleri, horlanmışları, dar yerde sıkıştırılanları, yok sayılanları, küskünleri, kaybedenleri, düşkünleri sever.

“Ben kaybedeceği baştan belli insanlarla omuz omuzayım ve ne olursa olsun, ne pahasına olursa olsun! Ben kaybedenlere önem veriyorum” diye bir alıntı vardır kitabın bir yerinde. Ece'nin olmasa bile, tam Ece'ye özgü bir sözdür; *Morötesi Requiem*'i özetler bir bakıma.

Ece'nin anlatıları -ki onun şiirleri de söyleşileri de dipyazıları da esasen anlatıdır- kaleminin özgürlüğüdür. Yazar, siler, bir daha yazar, aynı şeyi bir daha yazar, başka biçimde yazar; oynar dille!

Bir çarpıntı gibi yaşamıştır hayatı Ece.

Hoş Çakal Hoş Tilki

Daha önce İlhan Berk'e, Akif Kurtuluş'a, Ülkü Başsoy'a yazdığı mektupları yayımlanmıştı Ece Ayhan'ın. Önceki yılın son aylarında da Enis Batur'a yazdığı mektuplar *Hoş Çakal Hoş Tilki* ismiyle yayımlandı. Kitap, ismini İlhan Berk'in tek dizelik “Resim” adlı şiirinden alıyor:

Resim gibiydi, hoş çakal, hoş tilki!

Berk'in Ece Ayhan için yazdığı dizeyi, Ece de Batur'a yazdığı mektuplarda sıkça kullanır fakat ifade aslında Ece'nin mi, Berk'in midir, bilinmiyor!

Batur daha gencecik bir edebiyatçıyken başlıyor Ece'yle yazışmaları. Genç edebiyatçının, tanıştığında kuşağının gözünde “mit” olduğunu söylediği Ece Ayhan'a yazdığı mektupları bilmiyoruz henüz. Ece'nin yazdıklarıysa bir avuç kadar... Araya uzunca bir kesintinin girdiği yaklaşık otuz yıllık bir tarih aralığında yazılmış Ece'nin Batur'a mektupları. Tam da Ece'nin önemli sağlık sorunlarıyla boğuştuğu sırada başlıyor yazışmalar. Yurt dışından, Paris'ten, Zürih'ten yazılmış ilk mektuplar, kartpostallar... Kısa kısa tanışma cümleleri... Enis'i, o sırada Fransa'da bulunan Nedim Gürsel'i, Oğuz Demiralp'i, Yavuz'u, Figen'i de anıyor mektuplarında Ece.

Edebiyat elbet var mektuplarda. Ece'nin okudukları, çalıştıkları üstüne ayrıntı niteliğinde bilgiler... İsviçre'den yazdığı mektupların birinde, orada Ömer Lütfi Barkan'ın kitaplarını bulduğundan söz eder sevinçle, bir başkasında “Yort Savul” isimli şiirine yeniden baktığından, bir başkasında Rilke'nin *Duino Ağıtları*'nı okuduğundan dem vurur... Arada Batur'u yazması için yüreklendirir, “şiirin peşini bırakmayacağına” sevindiğini yazar, bazı edebî değerlendirmeler yapar... “Kitaplarının çıkmasına çok seviniyorum” diye yazar genç arkadaşına. “Kimseye aldırma” der. “Ayağa kalkınca herkesi oturtmak isterler, yine de ayağa kalkmak gerekir hep” diye öğüt verir. Enis Batur'un kendi şiiri üzerine yaptığı *Tahta Troya* isimli incelemeyi, Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*'ni, Metin Kaçan'ın *Ağır Roman*'ını övgüyle

anar... “*Sen de giderek bir fenomen olacaksın galiba*” diye bir öngörüsünü yazar Batur’a. Yaşadığı yerlerdeki görüşüp konuştuğu insanları sayar... Mustafa Irgat, İdris Küçükömer, Ayhan Bozırat, Aysel Özakin, Zeyyat Selimoğlu... Bir keresinde de, “*Şiir ve edebiyat menzilinın dışına hiç çıkmadım*” diye yazar Çanakkale’den Batur’a “*benim zamanım yok başka.*”

Yokluk yoksulluk içindedir bir yandan da Ece. Oradan oraya savrulup durur. Mektuplar boyunca koca şairin “düşüş”üne tanıklık ederiz. Seçilmiş bir sürükleniştir Ece’nin yaşadığı. “*Kendimi yıkmak için neler neler işliyorum değil mi?*” diye sorar arkadaşına. “*Yoksa şu hayat oyununu yitirdik mi? Ne yapalım, biz ayrıntıdayız, hatta ayrıntıyız kardeşim!*”

O sıralarda büyük bir yayınevinin yöneticiliğini yapmakta olan Batur’dan dergiler, kitaplar ister; kitaplarının yeni baskılarını yapması için söz almaya çalışır. Yaşamak için kitaplarından gelecek üç beş kuruştan başka bir yol kalmamıştır neredeyse önünde. Yakınındaki birkaç insanın, birkaç sanatsever yerel yöneticinin katkılarıyla barınıp karnını doyurur. Tam bir “düşüş”tür yaşadığı, hatta “düşüş” bile iyidir onun durumundan. “*Oysa benim için ‘düşüş’ kavramı yok ki*” diye yazar 12 Nisan 1978 tarihinde Zürih’ten. “*Bütün yollar kapandı; açlık, sefalet, her şey var işte.*”

Ece’nin mektuplarını okurken derinden sarsılıyor insan: Şiiri kazanmak için yakınlarıyla birlikte kim bilir kaç insan hayatının yerle bir edilmesinin değip değmeyeceği üstüne ister istemez kafa yoruyor. İnsanın tüketilmesi karşısında kesin bir yargıda bulunmak gerekli mi? Karşılığı ne olursa olsun yok edilen, yerlerde sürüklenen, haraç mezat savrulmuş insan hayatlarının sonuna kadar savunulması gerekmez mi? Mülkiyetsizlik, başka ve aşağılatıcı bir “isteme”yi, dilenmeyi getirmiyor mu? Dilenmek de bir şeye sahip olmayı istemek değil mi son tahlilde?

Küçümsemelere, yüz çevirmelere taraf olmadan, büyük ve mustarip ruhların yaşama serüvenlerine anlama çabasıyla bakmak gerekiyor.